

พลวัตและผลสะท้อนของขบวนการ “คณะราษฎร 2563”

อุเชนทร์ เชียงแสน¹

บทคัดย่อ

ขบวนการ “คณะราษฎร 2563” ของไทย ที่นำโดยนักเรียนนักศึกษาผู้อ้างอิงตัวเองกับ “คณะราษฎร” ผู้ทำการปฏิวัติ 2475 ตามเป้าหมายหลักที่ต้องการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ให้เป็นไปตามหลักกษัตริย์ตามรัฐธรรมนูญ (constitutional monarchy) ได้สร้างปรากฏการณ์ที่ตื่นตาตื่นใจให้กับผู้สนใจไทยศึกษาทั่วโลก ด้วยเหตุผลสำคัญอย่างน้อย 3 ประการ ได้แก่ 1) ผู้แสดง คือ การกลับมามีบทบาทใหม่อีกครั้งของขบวนการนักศึกษาในรอบ 50 ปี นับตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 2) ประเด็นการเรียกร้อง คือ การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของผู้เข้าร่วมขบวนการ ที่เคยถูกทำให้เป็นเรื่องต้องห้ามในการอภิปรายทางการเมืองด้วยข้อจำกัดทางวัฒนธรรมและกฎหมายหมิ่นพระบรมเดชานุภาพมาหลายสิบปี 3) ความเป็นนวัตกรรม (innovativeness) ของกิจกรรมของขบวนการเคลื่อนไหวที่สร้างสรรค์และแหวกแนวที่สามารถรวบรวมผู้คนที่หลากหลายเข้ามาอยู่ด้วยกัน และรักษาขบวนการเคลื่อนไหวได้อย่างต่อเนื่องแม้จะถูกกดปราบจากรัฐอย่างรุนแรง

ขณะที่หลายส่วนให้ความสนใจกับ “คณะราษฎร” ซึ่งเป็นองค์กรร่ม (umbrella organization) ที่มี “บทบาทนำ” การเคลื่อนไหวในช่วงเวลาหนึ่งแต่ลดบทบาทลงในช่วงหลัง และที่สำคัญคือ ประเมินว่าขบวนการที่แรกเริ่มนี้ยังห่างไกลจากเป้าหมายที่วางไว้ นักบทความนี้ต้องการโต้แย้งการประเมินดังกล่าว โดยเสนอว่า แม้ไม่ได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ แต่ส่งผลสะท้อนที่สำคัญในหลายด้าน ทั้งมิติของ 1) องค์การของขบวนการเคลื่อนไหว ผ่านพลวัตของการเคลื่อนไหว ท่ามกลางการปราบปรามของรัฐที่สามารถระดมผู้คนและกิจกรรม สร้างประสบการณ์ และจิตสำนึกร่วมทางการเมืองของผู้เข้าร่วมและผู้ปฏิบัติงานได้อย่างกว้างขวาง 2) โครงสร้างโอกาสทางการเมืองที่เคยปิดแต่ถูกเปิดขึ้นด้วยการกระทำ (actions) ของขบวนการเอง ที่เป็นโอกาสให้กับ

¹ อาจารย์ประจำหลักสูตรรัฐศาสตรบัณฑิต สำนักวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ <Email: c.cheangsan@gmail.com >

ขบวนการนี้เองและขบวนการอื่นในช่วงต่อไป 3) การปฏิบัติการและแย่งชิงการนิยามความหมายของพื้นที่สาธารณะ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์และความสัมพันธ์กับราษฎรในฐานะผู้ถูกปกครอง ผลสะท้อนที่เกิดขึ้นใน 3 มิตินี้ ผู้เขียนเรียกว่าเป็นการปฏิวัติทางวัฒนธรรม ที่อาจปูพื้นฐานไปสู่การปฏิวัติทางการเมืองในอนาคต

คำสำคัญ: คณะราษฎร 2563 การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ผลสะท้อนของขบวนการเคลื่อนไหว

Dynamics and Impacts of the 2020 *Khana Ratsadon* (People's Party)

Uchen Cheangsen²

ABSTRACT

Thailand's *Khana Ratsadon 2020* (meaning "Group of Ordinary People in the Year 2020") is a student-led political movement. The movement draws inspiration from the People's Party, which staged a revolution in 1932 that transformed Siam's absolute monarchy into a constitutional monarchy. The movement has garnered significant attention from Thai Studies scholars worldwide due to three intriguing aspects. First, the actors in the movement represent the revival of Thailand's student movement, which re-emerged half a century after the October 1973 uprising. Second, the movement called for monarchical reform, a political aspiration that was previously forbidden in Thai politics due to its cultural sensitivity and legal restrictions imposed by *lèse majesté* laws. Lastly, the movement's activities were praised for their creativity and unconventional nature. Despite being heavily suppressed by the Thai state, the student movement succeeded in assembling diverse groups of people and maintaining momentum.

While many scholars argue that the role of *Khana Ratsadon 2020*, an umbrella organization leading the movement, has significantly diminished and that the movement fell short of meeting its political goals, this article disagrees with such an assessment. Although *Khana Ratsadon 2020* has not achieved its objectives, the movement has generated several crucial political consequences. Firstly, as a Social Movement Organization (SMO), *Khana Ratsadon 2020* has demonstrated distinctive dynamics and resilience, due to its organizational

² Lecturer, Political Science Major, School of Political Science and Public Administration, Walailak University. <Email: c.cheangsan@gmail.com>

structure and efforts to survive the Thai state's suppressive measures. In doing so, the movement mobilized people widely and actively organized political activities, fostering common experiences and consciousness among its participants. Secondly, through its innovative actions, the movement has created a new window of opportunity for political action within the existing repressive political structure. Thirdly, the movement's discourses and practices have challenged the meaning of public space, which had previously been appropriated and monopolized by the monarchy and reclaimed that space for the people. This, in turn, has redefined the relationship between the monarch and the people. The influential ramifications of *Khana Ratsadon 2020*'s movement have demonstrated what this paper calls a cultural revolution, which could pave the way for a political revolution in the future.

Keywords: *Khana Ratsadon 2020*, Monarchy Reform, Impacts of Social Movements

บทนำ

การประเมินผลที่เกิดขึ้นจากปฏิบัติการของขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม เป็นประเด็นที่สำคัญ และมีมิติซับซ้อนว่าควรมีวิธีวัดกันอย่างไร อย่างไรก็ตามในหมู่ผู้ศึกษาจำนวนมากเห็นว่าการลดทอนการประเมินให้เหลือแค่เรื่องความสำเร็จ/ล้มเหลวอย่างเดียวนั้นมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการให้ความสนใจไปที่การเปลี่ยนแปลงเชิงปริมาณในนโยบายสาธารณะ และการจำกัดไว้ที่เป้าหมายที่ขบวนการเคลื่อนไหวได้กำหนดไว้เท่านั้น เป็นการประเมินที่แคบ และทำให้มองผลที่เกิดขึ้นจากการกระทำของขบวนการต่ำเกินไป ทั้งนี้เพราะความสำเร็จของขบวนการจำนวนมาก มักเป็นไปได้อย่างไม่ได้เกิดขึ้นในระยะสั้น (Pintobtang, 2009, pp. 176–202)

การประเมินขบวนการเคลื่อนไหวของคณะราษฎร 2563 ก็เช่นกัน หากประเมินจากเป้าหมายหลักที่ประกาศไว้ คือ การขับไล่รัฐบาลและปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ การเปลี่ยนแปลงในเชิงนโยบาย จะพบว่าห่างไกลจากความสำเร็จมากนัก มีหน้าซ้ำยังถูกตอบโต้กลับด้วยความรุนแรง มีการสลายการชุมนุมหลายครั้ง มีผู้ได้รับบาดเจ็บ เสียชีวิต แกนนำและผู้เข้าร่วมถูกดำเนินคดี ถูกจำคุกด้วยคดีที่รุนแรง เช่น มาตรา 112 ทั้งนี้ การประเมินแบบนี้มาจากทั้งฝ่ายต่อต้านขบวนการเคลื่อนไหวและจากภายในขบวนการเคลื่อนไหวเองด้วย และทำให้ไม่เห็นความสำเร็จหรือความสำคัญของขบวนการนี้ต่อการเมืองไทยทั้งในปัจจุบันและอนาคต

บทความนี้เสนอว่า เพื่อให้มองอย่างรอบด้านเป็นระบบ ไม่ปล่อยให้อคติต่อขบวนการเคลื่อนไหวที่เกิดขึ้นในภายหลัง เนื่องจากความผูกพัน (การสนับสนุนหรือไม่สนับสนุน) ต่อพรรคการเมืองที่ใกล้ชิดของผู้ประเมิน หรือภาวะ “ถดถอย” ของขบวนการ มีส่วนในการกำหนด “ความเป็นจริง” ที่เกิดขึ้นมากเกินไป เราสามารถประเมินผลกระทบนี้ของขบวนการเคลื่อนไหวทั้งจากภายในและภายนอกขบวนการเคลื่อนไหวได้อย่างเป็นกระบวนการ กล่าวคือ พิจารณาจากผลที่เกิดขึ้นในด้านสำคัญดังต่อไปนี้ 1) *ตัวองค์กรขบวนการเคลื่อนไหวเอง* ที่ปรากฏและมีกิจกรรมกระจายทั่วประเทศ ซึ่งสามารถรวบรวมผู้เข้าร่วมในระดับต่าง ๆ ได้จำนวนมาก รวมทั้งการพัฒนาประสบการณ์และจิตสำนึกของพวกเขาเหล่านั้น ซึ่งเป็นมิติภายในองค์กร 2) *โครงสร้างโอกาสทางการเมือง* ที่เคยปิดแต่ถูกเปิดขึ้นด้วยการกระทำของขบวนการเองที่น่าสนใจในที่นี้ คือ พรรคการเมือง และสื่อมวลชนรูปแบบใหม่ ๆ ที่ไม่ใช่ช่องทางหลัก 3) เป็นผลกระทบที่สำคัญและกว้างขวางที่สุด แต่วัดได้ยากที่สุด คือ *การปฏิบัติการและแย่งชิงความหมายในพื้นที่สาธารณะ* ที่เข้าไปรบกวนวาทกรรมหลักของชาติหรือราชาชาตินิยมประชาธิปไตย ซึ่งเป็นมิติภายนอกองค์กร โดยบทความนี้พยายาม

ทดลองเสนอเพื่อเปิดประเด็นและสร้างข้อถกเถียง จากตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเป็นรูปธรรม บางส่วนที่เกิดขึ้น ดังต่อไปนี้

องค์กรของขบวนการเคลื่อนไหว

สำหรับผลกระทบด้านองค์การการเคลื่อนไหว พิจารณาได้จากการเกิดและพลวัตของขบวนการเคลื่อนไหว กิจกรรมที่เกิดขึ้น การเข้าร่วมของผู้มีจุดหมายเดียวกัน และจิตสำนึกของผู้เข้าร่วมขบวนการ สำหรับมิติภายในนี้ บทความนี้เสนอให้ประเมินจากพัฒนาการและพลวัตของขบวนการ ความยืดหยุ่นคงทนท่ามกลางการปราบปรามของรัฐอย่างหนักหน่วง และการพัฒนาจิตสำนึกของผู้เข้าร่วมขบวนการ ในพื้นที่ที่ถูกปิดล้อมด้วยบริบทท้องถิ่นในจังหวัดภาคใต้ซึ่งเป็นฐานทางการเมืองและครอบงำของฝ่ายตรงกันข้าม (ทั้งพรรคประชาธิปัตย์เจ้าของพื้นที่เดิมและพลังประชารัฐที่แทรกตัวเข้ามาในการเลือกตั้ง 2562) ที่ทำให้การระดมการเคลื่อนไหวทำได้ยากลำบากมากขึ้น เมื่อเปรียบเทียบกับภูมิภาคอื่น

1. **กำเนิดและการพัฒนาการของขบวนการ** แม้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวของราษฎรจะแยกไม่ออกจากกระแสการต่อสู้ที่เกิดขึ้นก่อนหน้านี้ คือ การต่อต้านรัฐประหารและการแทรกแซงทางการเมืองขององค์กรที่ไม่มีสิทธิอำนาจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลังรัฐประหาร 2557 ก็ตาม แต่หากพิจารณาอย่างเฉพาะเจาะจงในมิติกลุ่มคนและลักษณะการเคลื่อนไหวจะพบความโดดเด่นแตกต่างจากการเคลื่อนไหวก่อนหน้านี้ในหลายมิติ กล่าวคือ เป็นการกลับมาใหม่ของขบวนการที่นำโดยนักศึกษาครั้งแรกในรอบ 50 ปี (นับตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516) มีกลุ่ม/องค์กรที่หลากหลายเป็นอิสระและแข่งขันกันเอง มีกิจกรรมที่หลากหลาย/สร้างสรรค์ มีเนื้อหากว้างขวางครอบคลุมประเด็นและผู้คนที่หลากหลาย ผู้เข้าร่วมเคลื่อนไหวเป็นชนธรรมคาผู้กล้าหาญสู้เพื่อตัวเอง บทบาทและความโดดเด่นของนักเรียนที่เกิดขึ้นในขอบเขตกว้างขวางทั่วประเทศ สูดท้าย ข้อเรียกร้องเรื่องการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ที่ชัดเจน ซึ่งไม่เคยปรากฏในขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมก่อนหน้านี้ (Cheangsen, 2020) ทั้งนี้สามารถแบ่งขบวนการเคลื่อนไหวที่นำโดยนักเรียนนักศึกษาที่เกิดขึ้นในช่วงปี 2563 นี้ ออกเป็น 3 ระลอก ดังนี้

ระลอกแรก: ก่อตัวในรั้วมหาวิทยาลัย เรียกร้องปฏิรูปการเมืองและขับไล่รัฐบาล

แม้การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลทหารและการสืบทอดอำนาจปรากฏตั้งแต่หลังรัฐประหาร 22 พฤษภาคม 2557 และได้สร้างและส่งทอดวัฒนธรรมการต่อต้านไว้บ้างก็ตาม แต่ยังมีผู้เข้าร่วมที่จำกัดและค่อนข้างกระจุกตัวที่ส่วนกลางเท่านั้น การชุมนุมครั้งแรกของปี 2563 “วิ่งไล่ลุง” 12 มกราคม 2563 สะท้อนการปรากฏตัวของความไม่พอใจที่กระจายไปสู่กลุ่มต่าง ๆ อย่างกว้างขวางทั่วประเทศ มีกิจกรรม “วิ่งไล่ลุง” อย่างน้อยใน 39 จังหวัด ในพื้นที่ 49 จุด โดยในกรุงเทพฯ มีผู้เข้าร่วมนับหมื่นคน ต่อมาหลังศาลรัฐธรรมนูญยุบพรรคอนาคตใหม่ มีการชุมนุมประท้วงในรูปแบบของ Flash Mob เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัยทั่วประเทศ มีข้อเรียกร้องหลัก คือ การปฏิรูปการเมืองโดยการแก้ไขรัฐธรรมนูญทั้งฉบับ และขับไล่นายกรัฐมนตรีออกจากตำแหน่ง ทั้งนี้ จากการรวบรวมข้อมูลของ iLaw ตั้งแต่วันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2563 ที่มีการชุมนุมครั้งแรกในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ถึง 14 มีนาคม 2563 ก่อนจะยุติกิจกรรมในระลอกแรกเนื่องจากการระบาดของโควิด-19 มีการชุมนุมเกิดขึ้นทั้งหมด 71 ครั้ง เกือบทั้งหมด (ยกเว้น 2 ครั้ง) เกิดขึ้นในรั้วมหาวิทยาลัยและโรงเรียน

ระลอกสอง: ลงถนน และ “ทะลุเพดาน” ปฏิรูปสถาบันกษัตริย์

เมื่อการระบาดของโควิด-19 คลี่คลายลง เริ่มมีการชุมนุมประปรายหลังจากเหตุการณ์ถูกบังคับให้สูญหายของ “ดาร์” วันเฉลิม สัตย์ศักดิ์สิทธิ์ ผู้ลี้ภัยการเมืองในประเทศกัมพูชา ในวันที่ 4 มิถุนายน 2563 นับตั้งแต่การนัดชุมนุมใหญ่ครั้งแรกของ “เยาวชนปลดแอก” 18 กรกฎาคม 2563 เรียกร้องให้มีการยุบสภา ร่างรัฐธรรมนูญใหม่ และหยุดคุกคามประชาชน ถึง 10 ตุลาคม 2563 มีการจัดชุมนุมอย่างน้อย 246 ครั้ง ใน 62 จังหวัด หรือเกือบ 3 ครั้งต่อวัน โดยการเคลื่อนไหวในระลอกนี้ออกมานอกพื้นที่สถานศึกษาหรือ “ลงถนน” มากขึ้น มีเพียง 74 การชุมนุมเท่านั้นที่เกิดขึ้นในสถานศึกษา (มหาวิทยาลัย 43 ครั้ง และโรงเรียน 31 ครั้ง) และปรากฏการเคลื่อนไหวของนักเรียนจำนวนมากทั้งกิจกรรมในและนอกพื้นที่โรงเรียน

ในเดือนสิงหาคม ประเด็นที่เคยถูกซ่อนไว้ตามป้ายกระดาด ป้ายผ้า ตั้งแต่การชุมนุมรอบที่แล้ว ถูกนำเสนออย่างเป็นระบบในการชุมนุมของกลุ่มมหานครเพื่อประชาธิปไตยและมอเคเสด 3 สิงหาคม 2563 โดยทนายอานนท์ นำภา เป็นคนปราศรัยหลักเรื่องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์อย่างเป็นทางการครั้งแรก และถูกขยายให้รายละเอียด ครอบคลุมอย่างกว้างขวาง ในการชุมนุม วันที่ 10 สิงหาคม 2563

ของแนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ รังสิต จนกลายเป็นเนื้อหาหลักในการเรียกร้อง ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมาการปราศรัยเรื่องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์กลายเป็นเรื่องปกติในการชุมนุม อย่างเช่นการชุมนุมในวาระครบรอบ 14 ปี รัฐประหาร 19 กันยายน 2549 ระหว่างวันที่ 19-20 กันยายน 2563 ที่ท้องสนามหลวง

ระลอกสาม: พุ่งชนอำนาจรัฐ-ความรุนแรง

ระลอกสุดท้ายนี้ ต่อเนื่องจากระลอก 2 ต่างกันที่รัฐบาลเริ่มใช้ความรุนแรงเผชิญหน้ากับผู้ชุมนุมมากขึ้น กล่าวคือหลังจากขบวนการขยายตัวเติบโตใหญ่อย่างรวดเร็วและมีเสนอข้อเรียกร้องที่แข็งกร้าวหรือก้าวหน้ามากขึ้น นำไปสู่การเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลและกลไกรัฐอย่างชัดเจน โดยวันที่ 19 พฤศจิกายน 2563 พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา ออกแถลงการณ์ในนามนายกรัฐมนตรีอ้างว่า การชุมนุมมีแนวโน้มพัฒนาไปสู่ความขัดแย้ง ความรุนแรงมากยิ่งขึ้น อาจเกิดความเสียหายต่อประเทศชาติและสถาบันกษัตริย์ จึงจำเป็นต้องเพิ่มความเข้มข้นในการปฏิบัติ โดยจะบังคับใช้กฎหมายทุกฉบับ ทุกมาตราที่มีอยู่ดำเนินการต่อผู้ชุมนุมที่กระทำความผิด ผ่าฝืนกฎหมาย ส่งผลให้การชุมนุมอย่างสันติและเต็มไปด้วยสีสันในช่วงแรกเริ่มเกิดความรุนแรงและเผชิญหน้ากับการสลายการชุมนุมหลายครั้ง รวมทั้งการบุกจับแกนนำและการดำเนินคดีด้วยมาตรา 112

โดยความรุนแรงทางกายภาพที่โจ่งแจ้ง (overt violence) เกิดขึ้นครั้งแรกในการชุมนุมหน้าทำเนียบรัฐบาล 14-15 ตุลาคม 2563 การชุมนุมที่แยกปทุมวัน 16 ตุลาคม 2563 การชุมนุมหน้ารัฐสภา 17 พฤศจิกายน 2563 การชุมนุมที่กองพันทหารราบที่ 1 บ้านพักนายกรัฐมนตรี 28 กุมภาพันธ์ 2564 และการชุมนุมที่สนามหลวง 20 มีนาคม 2564 รวมทั้งการปะทะระหว่างผู้ชุมนุมกับเจ้าหน้าที่ตำรวจหลังยุติการชุมนุมหน้าศาลอาญา 2 พฤษภาคม 2564 และเริ่มมีการใช้ความรุนแรงจากเจ้าหน้าที่ตำรวจแทบทุกครั้งตั้งแต่ช่วงนั้นเป็นต้นมา และเกิดอย่างต่อเนื่องกับกลุ่ม “ทะลุแก๊ส” ในช่วงครึ่งหลังของปี 2564 (Lertchoosakul & Kengpaoboon, 2021)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการใช้กำลังสลายการชุมนุม บุกเข้าจับกุมแกนนำ และดำเนินคดีด้วยมาตรา 112 ก็ตาม แต่ช่วงนี้ถือว่าเป็นช่วงที่กระแสการชุมนุมขึ้นถึงจุดสูงสุด สอดรับกับการตอบสนองอย่างรุนแรงของรัฐบาล โดยในช่วงแรกตั้งแต่ 13 ตุลาคม 2563-30 พฤศจิกายน 2563 ก่อนเข้าสู่ช่วงหยุดพักชั่วคราว จากการรวบรวมของ Mob Data ในราวเดือนกุมภาพันธ์ มีการชุมนุมเกิดขึ้นรวมอย่างน้อย 171 ครั้ง เฉลี่ย 3.5 การชุมนุมต่อวัน

โดยสรุป สำหรับปี 2563 นับตั้งแต่ 12 มกราคม-26 ธันวาคม 2563 ซึ่งรวมการเคลื่อนไหวของทุกกลุ่ม (เกือบทั้งหมดเป็นของฝ่ายต่อต้านรัฐบาล) มีเหตุการณ์ประท้วงทั้งหมด 465 เหตุการณ์ กระจายทุกภูมิภาคของประเทศ โดยจังหวัดที่มีการชุมนุมมากที่สุด คือ ภาคกลาง กรุงเทพฯ 171 เหตุการณ์ ปทุมธานี 12 เหตุการณ์ ภาคเหนือ เชียงใหม่ 23 เหตุการณ์ เชียงราย 8 เหตุการณ์ ภาคอีสาน ขอนแก่น 21 เหตุการณ์ อุบลราชธานี 16 เหตุการณ์ ภาคตะวันออก ชลบุรี 14 เหตุการณ์ ระยอง 8 เหตุการณ์ ภาคใต้ สงขลา 13 เหตุการณ์ นครศรีธรรมราช 12 เหตุการณ์ ภาคตะวันตก เพชรบุรีและกาญจนบุรี 2 เหตุการณ์ (สรุปและแยกแยะข้อมูลจาก Mob Data โดยผู้เขียนเอง)

ทั้งนี้ เมื่อพิจารณาจากพัฒนาการการเคลื่อนไหวในปี 2563 พบว่า ขบวนการค่อย ๆ ก่อตัวจากกลุ่มย่อยที่กระจัดกระจายและมีฐานกิจกรรมอยู่ในพื้นที่ของตนเอง เช่น กลุ่มกิจกรรมในรั้วมหาวิทยาลัย/โรงเรียน ในจังหวัดของตนเอง หรือกลุ่มเฉพาะประเด็น กลุ่มนี้มีบทบาทสำคัญอย่างมากในระลอกแรกและสอง กล่าวคือระลอกแรกเป็นส่วนสำคัญในการก่อกระแสการต่อต้านในขอบเขตทั่วประเทศ กระตุ้นและสร้างความฮึกเหิม ส่งเสริมความกล้า ทำลายความกลัวที่กดทับมานาน ทั้งนี้เป็นเรื่องน่าตื่นเต้นอย่างมากเมื่อปรากฏกิจกรรมแบบนี้ในมหาวิทยาลัยที่ไม่มีฐานขบวนการนักศึกษาเข้มแข็งมาก่อน ส่วนระลอกที่สอง ก่อนที่จะมีการรวมตัวเป็นองค์กรร่ม (umbrella organization) หรือเครือข่ายในการนัดชุมนุมใหญ่ กลุ่มย่อยเหล่านี้มีบทบาทในการนัดหมายและการจัดการชุมนุมในมหาวิทยาลัยในช่วงแรกและขยับออกนอกมหาวิทยาลัยในบางครั้ง กิจกรรมที่สร้างสรรค์หลากหลายต่าง ๆ มาจากการริเริ่มของกลุ่มเหล่านี้ เช่น “วิ่งกันนะแสมทาร์” และ “มือบไม่มั่งมึงแต่ดั่งดั่งคະคุณรัฐบาล” แม้กระทั่งการชุมนุมของเหล่าพ่อมดแม่มด “เสกคาถาผู้พิทักษ์ปกป้องประชาธิปไตย” ซึ่งปรากฏข้อเรียกร้องให้การปฏิรูปสถาบันกษัตริย์อย่างเป็นทางการ (ผ่านแถลงการณ์) ก็เกิดขึ้นจากกลุ่มในลักษณะนี้ คือ กลุ่มมหาชนเพื่อประชาธิปไตยและมอกะเสด

แม้กระทั่งช่วงหลังที่ได้มีความพยายามจัดตั้งองค์กรนำขึ้นมาแล้วก็ตาม เมื่อถูกปราบปราม/สลายการชุมนุม จับกุมแกนนำ กลุ่มองค์กรย่อยเหล่านี้ มีบทบาทในการจัดการชุมนุมย่อยดาวกระจายไปทั่วประเทศ เช่น เมื่อมีการสลายการชุมนุมที่แยกปทุมวันในวันที่ 16 ตุลาคม 2563 วันถัดมา 17 ตุลาคม 2563 มีการชุมนุม 16 เหตุการณ์ ใน 11 จังหวัด และ 18 ตุลาคม 2563 มีการชุมนุม 34 เหตุการณ์ ใน 30 จังหวัด

ถ้าเข้าใจว่า ขบวนการมีพัฒนาการและเติบโตมาในลักษณะนี้ การดำรงอยู่ขององค์กรพื้นฐานย่อย ๆ จึงมีความสำคัญต่อการดำรงอยู่และเข้มแข็งของขบวนการมากกว่า “องค์กรร่ม” หรือเครือข่ายที่รวมตัวกันเพื่อทำหน้าที่ประสานงาน จัดการชุมนุมใหญ่ ที่มีลักษณะชั่วคราว ทำหน้าที่บางอย่างในช่วงเวลาหนึ่ง ดังนั้น การหายไปของ “ประชาชนปลดแอก” หรือ “คณะราษฎร 63” จึงไม่ได้หมายถึงการหายไปของขบวนการเคลื่อนไหว อาจเกิดองค์กรใหม่ ๆ ขึ้นมานำการเคลื่อนไหวในลักษณะเดียวกันได้อีก ในจังหวะหรือช่วงสถานการณ์ที่เหมาะสม แต่ถ้าไม่มีองค์กรย่อยซึ่งเป็นฐานกิจกรรม องค์กรนำอาจจัดตั้งขึ้นได้แต่จะมีเฉพาะแกนนำเท่านั้น ไม่สามารถที่จะมีบทบาทได้อย่างแท้จริง

2. การปราบปรามของรัฐและความยืดหยุ่นคงทนของขบวนการ

สิ่งที่สะท้อนความเข้มแข็งของขบวนการเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นตัวชี้วัดผลกระทบภายในองค์กรของขบวนการเคลื่อนไหวที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งและมักเป็นตัวชี้ขาดชัยชนะในระยะยาว คือ ความยืดหยุ่นคงทนของขบวนการเคลื่อนไหวเมื่อเผชิญหน้ากับการปราบปรามอย่างรุนแรงของรัฐหรือฝ่ายตรงกันข้าม ทั้งนี้เพราะความสำเร็จของขบวนการเคลื่อนไหวเป็นปฏิสัมพันธ์ระหว่างขบวนการกับฝ่ายตรงกันข้ามหรือพูดอย่างเฉพาะเจาะจงไป คือ การเอาชนะการปราบปรามของฝ่ายตรงกันข้ามและสร้างสถานการณ์บีบบังคับให้อีกฝั่งทำตามข้อเสนอแม้ว่าจะไม่เต็มใจนัก เพราะขบวนการเคลื่อนไหวทางสังคมที่มีเดิมพันที่ยิ่งใหญ่ เช่น อำนาจอธิปไตย การเปลี่ยนแปลงรัฐบาล การปฏิรูปโครงสร้างต่าง ๆ มักเผชิญหน้ากับการปราบปรามอย่างรุนแรงเสมอ

ทั้งนี้ หลังจากขบวนการขยายตัวเติบโตอย่างรวดเร็ว นำไปสู่การเปลี่ยนท่าทีของรัฐบาลและกลไกรัฐอย่างชัดเจน หลัง 19 พฤศจิกายน 2563 นำไปสู่การการใช้ความรุนแรงปราบปรามการชุมนุมอย่างต่อเนื่อง และการดำเนินคดีกับแกนนำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งคดี 112 การจับกุมโดยไม่ให้ประกันตัว นอกจากรูปแบบการปราบปรามที่รุนแรงอย่างชัดเจนแล้ว ยังมีการข่มขู่คุกคามในรูปแบบต่าง ๆ ที่หลากหลายเพื่อให้ผู้เข้าร่วมขบวนการกลัวและยุติบทบาทในการเคลื่อนไหว

เพียงเวลาครึ่งหลังของปี 2563 ตั้งแต่ 18 กรกฎาคม 2563–25 ธันวาคม 2563 มีการใช้ข้อกล่าวหาทางอาญาต่างๆ จำนวนมากมาดำเนินคดีต่อผู้ชุมนุมโดยสงบ ทั้งข้อหาหลุโทษไปจนถึงข้อหาหนักหน่วง อย่างมาตรา 110 และ 112 มีผู้ถูกดำเนินคดีอย่างน้อย 234 คน ใน 145 คดี และหลังปีใหม่มีคดีเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด คือ ตั้งแต่ 18 กรกฎาคม 2563–31 มีนาคม 2564 มีประชาชนที่ถูกดำเนินคดีอย่างน้อย

581 คน ใน 268 คดี เฉพาะเดือนมีนาคม 2564 มีผู้ถูกดำเนินคดีการเมืองเพิ่มเกือบ 200 คน จนถึงเดือนเมษายน 2564 มีประชาชนถูกดำเนินคดี อย่างน้อย 635 คน ใน 301 คดี (Thai Lawyers for Human Rights, 2021)

เฉพาะสถิติผู้ถูกดำเนินคดีมาตรา 112 “หมิ่นประมาท ดูหมิ่น หรือแสดงความอาฆาตมาดร้ายพระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท หรือผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์” หลังจากนายกรัฐมนตรีประกาศว่าจะใช้กฎหมายทุกมาตราเอาผิดผู้ชุมนุม นับตั้งแต่ 24 พฤศจิกายน 2563–28 พฤษภาคม 2564 มีผู้ถูกดำเนินคดีอย่างน้อย 95 คน ใน 90 คดี เฉพาะแกนนำนั้น พริษฐ์ ชิวารักษ์ 20 คดี, อานนท์ นาภา 13 คดี, ปณัสยา สิทธิจิรวัฒนกุล 9 คดี, ภาณุพงศ์ จาดนอก 8 คดี, ผนวรชัย เลี้ยงวัฒนา 4 คดี, เบนจา อะปัญญา 4 คดี, พรหมศร วีระธรรมจารี 4 คดี, ชินวัตร จันทร์กระจำจ 4 คดี, ชูเกียรติ แสงวงศ์ 4 คดี, วรรณวลี ธรรมสัตยา 3 คดี, ภัสราวลี ธนกิจวิบูลย์ผล 3 คดี

ข้อมูลล่าสุด นับตั้งแต่ 18 กรกฎาคม 2563 ถึง 30 พฤศจิกายน 2565 มีประชาชนถูกดำเนินคดีอย่างน้อย 1,886 คน ใน 1,159 คดี เป็นกลุ่มเยาวชนอายุต่ำกว่า 18 ปี 283 ราย ใน 210 คดี เป็นข้อหาตามมาตรา 112 มีผู้ถูกกล่าวหาอย่างน้อย 221 คน ใน 239 คดี (Thai Lawyers for Human Rights, 2022)

สำหรับการกดปราบอย่างหนักในช่วงแรกของรัฐบาลส่งผลต่อการเคลื่อนไหวที่น่าสนใจ คือ หลังจากสลายการชุมนุมครั้งแรก วันที่ 15 ตุลาคม 2563 และการฉีดน้ำผสมสารเคมี วันที่ 16 ตุลาคม 2563 นำไปสู่การชุมนุมทั่วประเทศพร้อมกันที่กว้างขวางและมีจำนวนมากที่สุดเท่าที่เคยมีมา ในอีก 2 วันถัดมา คือ วันที่ 17 ตุลาคม 2563 จำนวน 25 การชุมนุม และ 18 ตุลาคม 2563 จำนวน 39 การชุมนุม ทำให้เดือนตุลาคม 2563 กลายเป็นเดือนที่มีการชุมนุมมากที่สุดตั้งแต่ต้นปี 2563 จนถึงปัจจุบัน คือ 237 การชุมนุม ดังนั้น ถ้าพิจารณาเฉพาะในช่วงนี้จะเห็นได้ว่า การใช้ความรุนแรงต่อการชุมนุมส่งผลสะท้อนกลับในเชิงลบ เต็มไปให้กับขบวนการ กระตุ้นให้เกิดการชุมนุมกระจายไปทั่วประเทศ จากการสังเกตการณ์ชุมนุมย่อยในกรุงเทพมหานคร พบว่า มีผู้ชุมนุมหน้าใหม่จำนวนมากเกิดขึ้นในช่วงนี้ หลายคนระบุอย่างชัดเจนว่าการสลายการชุมนุมที่แยกปทุมวันทำให้เขาต้องออกมาชุมนุมประท้วง

นอกจากความรุนแรงอย่างโจ่งแจ้ง การสลายการชุมนุม การจับกุมดำเนินคดี และคัดค้านการประกันตัวแล้ว การคุกคามยังเป็นวิธีการหลักที่เจ้าหน้าที่ตำรวจและฝ่ายความมั่นคงใช้เพื่อปิดกั้นไม่ให้นักเรียนนักศึกษาเข้าร่วมกิจกรรมหรือแสดงความคิดเห็นทางการเมือง โดยวิธีการที่โดดเด่นมากที่สุด คือการปิดบังค้ำทางอ้อม

ทั้งต่อตัวนักกิจกรรมเองและครอบครัว ให้ลงนามในข้อตกลงร่วมหรือ MOU ให้หยุดเคลื่อนไหว ซึ่งเป็นกระบวนการ “นอกกฎหมาย” ไม่มีอยู่ในขั้นตอนกฎหมายปกติ โดยข่มขู่ว่าหากไม่ยินยอมจะดำเนินคดีด้วยข้อหาร้ายแรง

ทั้งนี้ การข่มขู่คุกคามเป็นวิธีการที่ใช้มาตั้งแต่หลังรัฐประหาร 2557 แต่ถูกนำมาใช้อย่างเป็นระบบอย่างชัดเจนในต้นปี 2563 จนนำไปสู่ข้อเรียกร้อง #หยุดคุกคามประชาชน ของเยาวชนปลดแอก ในวันที่ 18 กรกฎาคม 2563 จากนั้นถึงกลางตุลาคม 2563 มีประชาชนถูกเจ้าหน้าที่รัฐติดตามคุกคามไปถึงที่บ้าน สถานศึกษา หรือโทรศัพท์ติดตามตัว อย่างน้อย 145 คน เป็นนักเรียน 29 ราย นักศึกษา 25 ราย (Thai Lawyers for Human Rights, 2020)

ภาพ 1 สรุปเหตุการณ์ชุมนุมประท้วงปี 2564

In Numbers :

ประมวลการชุมนุม ปี 2564

ชุมนุมไม่น้อยกว่า
1,516 ครั้ง
ใน 70 จังหวัด

ยื่นหยุดยิง **599** ครั้ง
คาร์ม็อบ **169** ครั้ง
เมษายน **261** ครั้ง
สิงหาคม **208** ครั้ง

กกม. **767** ครั้ง
เชียงใหม่ **212** ครั้ง
ขอนแก่น **64** ครั้ง

สลายการชุมนุม
60 ครั้ง

บาดเจ็บ
526 คน

เสียชีวิต
2 คน

ที่มา: iLaw (2021)

แม้ว่าในช่วงหลัง ปี 2564 จะไม่มีการชุมนุมใหญ่ เนื่องจากการระบาดของโควิด-19 การกดปราบทั้งรุนแรงแบบโจ่งแจ้งและแบบละมุน (overt and soft repression) เกณฑ์จำนวนมากถูกดำเนินคดีแล้วถูกจำกัดการเคลื่อนไหวด้วยเงื่อนไขในการประกันตัว ซึ่งส่งผลต่อการระดมการเคลื่อนไหวขนาดใหญ่ รวมทั้งการหายไปขององค์กรร่วม แต่ยังมีกิจกรรมย่อย ๆ เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง และมีกลุ่มใหม่เข้ามาทำหน้าที่แทนอย่างทะลุฟ้า หรือ ทะลุวัง นอกจากกิจกรรมที่เป็นสาธารณะแล้ว ในหลายพื้นที่

ยังเกิดกิจกรรมในด้านการจัดตั้งมากขึ้นไปพร้อมกันด้วย ทั้งนี้ ในปี 2564 มีการชุมนุมเกิดขึ้นทั้งหมด 1,516 เหตุการณ์ มีการสลายการชุมนุม 60 ครั้ง มีผู้ได้รับบาดเจ็บ 526 คน และเสียชีวิต 2 คน (“2021 blame on,” 2021)

จากข้อมูลทั้งหมด จะพบว่า แม้ว่าขบวนการเคลื่อนไหวจะถูกปราบปรามอย่างหนักด้วยวิธีการที่หลากหลาย มีการดำเนินคดีด้วยมาตรา 112 มากที่สุดในประวัติศาสตร์ แต่ยังสามารถคงกิจกรรมไว้ได้ระดับหนึ่งในรูปแบบที่แตกต่างออกไป ซึ่งสะท้อนถึงความยืดหยุ่นคงทนของขบวนการ จนกระทั่งเข้าสู่ “โหมดเลือกตั้ง” คือ เห็นว่าควรใช้การเลือกตั้งเป็นเวทีในการต่อสู้ อย่างที่กลุ่มแนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุมเสนอให้มอง “การเลือกตั้งในครั้งนี้ในฐานะปฏิบัติการทางการเมืองอันเป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวขนาดใหญ่ที่สุด ที่ประชาชนผู้รักประชาธิปไตยทุกคนจะออกมารวมพลังพร้อมกัน เพื่อเป็นประตูปานแรกสู่การอภิวัฒน์ทางสังคมการเมืองอย่างแท้จริง” (Trisuwan, 2022)

3. “ราษฎรใต้” รูปธรรมของพัฒนาการจิตสำนึกของคณะราษฎร

พื้นที่ภาคใต้เป็นฐานเสียงของพรรคประชาธิปัตย์มายาวนาน รวมทั้งเป็นฐานกำลังของขบวนการต่อต้านประชาธิปไตยแบบเลือกตั้งในช่วงกว่าทศวรรษที่ผ่านมา แต่ในกระแสการเคลื่อนไหวของคณะราษฎรนี้ การเคลื่อนไหวในภาคใต้เกิดขึ้นอย่างคึกคัก ในปี 2563 ในจังหวัดซึ่งมีมหาวิทยาลัยตั้งอยู่ เช่น สงขลา มีการชุมนุมประท้วง 13 เหตุการณ์ นครศรีธรรมราช มี 12 เหตุการณ์ การจัดชุมนุมครั้งใหญ่สุดของนักเรียนเกิดขึ้นในเดือนตุลาคม 2563 หลังการชุมนุมที่กรุงเทพฯ ถูกสลายที่ลานจัตุรัสนคร อำเภอหาดใหญ่ โดยกลุ่ม “เด็กเปรต” หรือ People’s Revolution for Equality and Democracy มีผู้เข้าร่วมนับพันคน (“Thousands of brats,” 2020) ด้วยเงื่อนไขที่เป็นพื้นที่ฐานเสียงและมีความหนาแน่นของกลุ่มผู้จงรักภักดี กิจกรรมในภาคใต้มักจะไม่อภิปรายเรื่องสถาบันกษัตริย์โดยตรงเพื่อหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้ากับกลุ่มผู้สนับสนุน แต่ในช่วงหลังมีการอภิปรายมากขึ้น อย่างการชุมนุมในวันที่ 30 พฤศจิกายน 2563 ในการจัดเวทีราษฎรใต้ มีการเชิญแกนนำจากส่วนกลางมาร่วมปราศรัย และนำไปสู่การเผชิญหน้าและกระทบกระทั่งกับ “กลุ่มเสื้อเหลือง” (“The brat’s mob,” 2020)

แม้ตัวชี้วัดด้านอุดมการณ์จะวัดได้ยาก แต่จากจำนวนผู้มีส่วนร่วมกิจกรรมทั้งทางตรงและอ้อม ออนไลน์และออฟไลน์ รวมทั้งการลงคะแนนเสียงก่อนหน้านั้น (การลงคะแนนเสียงให้กับพรรคอนาคตใหม่ในการเลือกตั้ง 2562) จะเห็นการเปลี่ยนแปลงในเชิงปริมาณที่น่าสนใจ

กลางเดือนกรกฎาคม 2563 นักเรียนในจังหวัดนครศรีธรรมราช จัดการชุมนุมย่อยที่สนามหน้าเมือง มีผู้เข้าร่วมราว 150 คน ส่วนใหญ่เป็นนักเรียนมัธยม ระหว่างชุมนุมปรากฏมีข้อความบนป้ายผ้าว่า “หาว่าพี่เจ้าชู้ ให้ไปดู.....ก่อน” มีผู้หญิงอายุราว 50 ปี ที่มาติดตามการเคลื่อนไหวได้เข้าไปต่าหน้าว่า นักเรียนไม่ควรพูดถึงและวิจารณ์สถาบันกษัตริย์ นอกจากนั้น ควรจะระลึกถึงบุญคุณที่ได้อาศัยแผ่นดินไทย นักเรียนหญิงกลุ่มหนึ่งพยายามโต้แย้งอย่างไม่เกรงกลัวต่อความเป็นผู้ใหญ่และประเด็นถูกกล่าวหาที่อ่อนไหว พร้อมกับอ้างคืนด้วยข้อความและความคิดของคณะราษฎรในการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 2475 ว่า “ประเทศนี้เป็นของราษฎรทั้งหลาย” ซึ่งความหมายอย่างตรงไปตรงมาในบริบทนี้ คือ ไม่ใช่ของกษัตริย์และนั่นจึงไม่ใช่เป็นสิ่งที่พวกเขาควรจะระลึกบุญคุณแต่อย่างใด

การที่นักเรียนคนหนึ่ง กลุ่มหนึ่ง จากที่เคยถูกสอนให้เคารพ กลับลุกขึ้นมาโต้แย้งกับผู้ใหญ่ จากที่เคยถูกกล่อมเกลารักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ จงรักภักดีโดยไม่ตั้งคำถาม ผ่านแบบเรียนในระดับมัธยม ประเพณีที่ประดิษฐ์ขึ้นและอยู่ในสังคมที่ค่อนข้างอนุรักษนิยม แรงกดดันอย่างสูงในพื้นที่ การลุกขึ้นมา “แซว/แซะ” วิพากษ์ผ่านข้อความต่าง ๆ เรียกร้องความเป็นเจ้าของอำนาจอธิปไตย/เจ้าของประเทศคืนกลับนี้ ถือว่าเป็นความเปลี่ยนแปลงที่ใหญ่หลวง การเปลี่ยนแปลงนี้ของพวกเขาคือต้องการเปลี่ยนแปลงการรับรู้ต่อโลกภายนอกอย่างลึกซึ้งและขนานใหญ่ และต้องอาศัยความกล้าหาญอย่างมาก

โต นักเรียนมัธยมซึ่งเคยเข้าร่วมกิจกรรมการชุมนุมครั้งแรกกับบิดา ในการจัด Flash Mob ที่มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ ในระลอกแรกของการเคลื่อนไหว ปัจจุบันกลายเป็นแกนนำคนสำคัญของ “กลุ่มนครเสรีเพื่อประชาธิปไตย” ซึ่งนิยามองค์กรของตัวเองว่าเป็น “กระบอกเสียงแห่งเมืองหลวงสลิม ทวงคืนสิทธิ เสรีภาพ และส่งเสริมประชาธิปไตย” อธิบายการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นรอบตัวในช่วงสองสามปีที่ผ่านมาว่า “เพื่อนผมไม่มีใครเป็นสลิม” แม้ด้วยความเป็นวัยรุ่นจะมีความรักสนุก อยากใช้ชีวิตวัยรุ่น ไม่ได้สนใจการเมืองมากนัก แต่โดยรวมตื่นตัวทางการเมือง “เวลามีประเด็นอะไร เพื่อนผมก็เข้ามาคุยการเมืองด้วย เวลาเราพูดเรื่องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ เด็กรุ่นใหม่ก็รู้ว่าสถาบันกษัตริย์เป็นอย่างไร” ซึ่งสำหรับพวกเขาแล้ว นี่คือการหนึ่งความเปลี่ยนแปลงของการต่อสู้ (Phosriwangchai, 2022)

การเคลื่อนไหวในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ นำโดยนักศึกษารัฐศาสตร์ เป็นปรากฏการณ์สำคัญที่สะท้อนความเปลี่ยนแปลงนี้ ภายใต้เงื่อนไขที่ว่ามหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นฐานทางการเมืองที่เข้มแข็งของ กปปส. เคลื่อนไหวขับไล่

รัฐบาลยิ่งลักษณ์ เรียกร้อง “ปฏิรูปก่อนเลือกตั้ง” ดังนั้น จึงมีสิ่งแวดล้อม อาจารย์ บุคลากร และผู้บริหาร ที่มีอำนาจเหนือกว่า สามารถสร้างผลกระทบทางลบต่อนักศึกษาทั้งโดยตรงและอ้อมได้ “ส่วนใหญ่” เป็นผู้สนับสนุนรัฐประหาร/รัฐบาลทหาร หรืออยู่ฝั่งตรงข้าม แม่นักศึกษารุ่นนี้ไม่มีประสบการณ์ร่วมกับคนรุ่นพ่อแม่ที่สนับสนุนประชาธิปไตยและ กปปส. หรือเกลียดกลัวระบอบทักษิณมาก่อน เพราะส่วนใหญ่ยังเรียนมัธยมต้นในช่วงนั้น (Cheangsen, 2018) แต่การฝ่าแนวล้อมทางความคิดและบุคคลใกล้ชิดที่ให้คุณให้โทษกับนักศึกษาได้ ยังเป็นเรื่องที่น่าแปลกใจในรั้วมหาวิทยาลัยแห่งนี้เช่นกัน

การเคลื่อนไหวของนักศึกษา เริ่มจากกรณีร้องเรียนการเลือกตั้งให้มีการเลือกตั้ง การตรวจสอบการเลือกตั้งร่วมกับ We Watch และการล่ารายชื่อถอดถอน คณะกรรมการการเลือกตั้ง (กกต.) ร่วมกับนักศึกษาจากส่วนกลาง เนื่องจากการจัดการเลือกตั้ง 2562 โดยไม่ชอบ ในช่วงนี้การชุมนุมคุกคามยังไม่ปรากฏชัดเจน เพราะเน้นไปที่การรณรงค์เกี่ยวกับการเลือกตั้งเป็นหลัก แต่การเคลื่อนไหวในยุครัฐบาลสืบทอดอำนาจผ่านการเลือกตั้ง นับตั้งแต่วิ่งไล่ลุงในเดือนมกราคม 2563 และ Flash Mob มีรายงานข่าวการคุกคามที่ชัดเจนมากขึ้น เช่น มหาวิทยาลัยห้ามจัดกิจกรรมวิ่งไล่ลุงในมหาวิทยาลัย มีตำรวจและเจ้าหน้าที่ส่วนกิจการนักศึกษาคอยติดตามและถ่ายรูปนักศึกษาขณะจัดกิจกรรม มีการเปิดเผย “ข้อมูลส่วนตัว” ที่มาจาก “ระเบียบนักศึกษา” ต่อบุคคลที่ไม่มีส่วนเกี่ยวข้อง เจ้าหน้าที่มหาวิทยาลัยนำตัวนักศึกษาไปให้ตำรวจในพื้นที่สอบสวน (“Walailuk University,” 2020; “The student’s union,” 2020) จนเป็นประเด็นใหญ่ ทำให้คณะกรรมการการกฎหมาย การยุติธรรมและสิทธิมนุษยชน สภาผู้แทนราษฎร เชิญอธิการบดีและผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องมาชี้แจง หลังจากนั้น ท่ามกลางแรงกดดัน มีการจัดกิจกรรมต่อเนื่องอีก 4 ครั้ง และเข้าร่วมการชุมนุมใหญ่ที่กรุงเทพฯ ในเดือนกันยายน 2563 และต่อมาพร้อมกับนักศึกษาคณะอื่นๆ เรียกร้องสิทธินักศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัย เช่น การลดค่าเทอมในช่วงการระบาดของโควิด-19 ซึ่งถือว่าเป็นความต่อเนื่องจากการเคลื่อนไหวทางการเมือง

กล่าวได้ว่า การเกิดและเติบโตขึ้นของกลุ่มเคลื่อนไหวย่อย ทั้งที่เป็นนักเรียน นักศึกษา คือ “ราษฎรใต้” ซึ่งมีสิ่งแวดล้อมหรือกำแพงทางการเมืองปิดกั้นมากกว่าในภูมิภาคอื่น ๆ ได้สะท้อนถึงการเติบโต ทะลุทะลวงทางความคิด แม้พวกเขาจะระมัดระวังในการพูดถึงเรื่องสถาบันกษัตริย์อย่างมากเพื่อความปลอดภัยในการเคลื่อนไหวก็ตาม

โครงสร้างโอกาสทางการเมือง

โครงสร้างโอกาสเป็นปัจจัยภายนอกที่เอื้อหรือเป็นข้อจำกัดให้ขบวนการเคลื่อนไหว ที่อาจเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่ก่อนหน้าและถูกส่งต่อให้กับขบวนการเคลื่อนไหว หรือตัวขบวนการเคลื่อนไหวได้เปลี่ยนแปลงหรือสร้างขึ้นเอง ทั้งนี้ ประเด็นปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญและโดดเด่นของขบวนการนั้น การเคลื่อนไหวนี้ส่งผลให้มีการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอย่างน้อยใน 2 พื้นที่ คือ ท่าทีของสื่อและพรรคการเมือง และจะเป็นโอกาสในการผลักดันเรื่องนี้ในอนาคต

1. การได้รับการตอบรับจากพื้นที่สื่อ

โดยทั่วไปสื่อช่องหลัก ทั้งโทรทัศน์และสิ่งพิมพ์จะมีข้อจำกัดในการเสนอข่าว การเคลื่อนไหวเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์ นอกจากนั้นยังตกอยู่ใต้ความคิด “ความเป็นกลางทางการเมือง” จนล้นเกิน ไม่กล้าเสนอข่าวการเคลื่อนไหวมากนัก แต่อย่างไรก็ตาม ปัจจุบัน ภูมิทัศน์เรื่องสื่อเปลี่ยนแปลงไปมาก สื่อออนไลน์ในรูปแบบต่าง ๆ มีบทบาทมากขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในหมู่คนรุ่นใหม่ เนื่องจากตอบสนองความต้องการ ความสนใจส่วนตัวและวิถีชีวิตได้มากกว่า ขณะที่สื่อหลัก มีบทบาทกำหนดความรู้ของผู้คนน้อยลง สื่อออนไลน์เป็นทางเลือกที่มีบทบาทสำคัญในการเสนอข่าวการเคลื่อนไหว มีทั้งแบบนำเสนอเนื้อหาที่เป็นบทความ/รายงานข่าว และการถ่ายทอดสด ทั้งที่เป็นองค์กรที่ชัดเจน เช่น ประชาไท The Reporters The Standard และสื่อออนไลน์อิสระหรือผู้ชุมนุมที่ผลิตเนื้อหาและถ่ายทอดการชุมนุมด้วยตัวเอง

กรณีประเด็นสถาบันกษัตริย์ สื่อส่วนใหญ่หลีกเลี่ยงนำเสนอข่าวที่อาจถูกตีความไปในทางลบ เนื่องจากกลัวผลทางกฎหมาย แรงกดดันที่มาจากฝ่ายต่าง ๆ รวมทั้งการเซ็นเซอร์ของรัฐ ในช่วงแรกแม้สื่อเหล่านี้พยายามจำกัดการนำเสนอ แต่ด้วยการเคลื่อนไหว ความกล้าหาญของผู้คนในขบวนการ ตั้งแต่แกนนำจนถึงผู้เข้าร่วมธรรมดา ที่ได้เปิดประเด็นในช่วงระลอกที่สอง มีส่วนกระตุ้นและผลักดันให้พวกเขามีความกล้าหาญมากขึ้น โดยรูปนัย เอียดศรีไชย ผู้สื่อข่าว The Reporters อธิบายบทบาทของสื่อท่ามกลางสถานการณ์ที่ไร้ซึ่งเสรีภาพอย่างน่าสนใจว่ามีด้านที่เสรีภาพมีมากขึ้น เป็น “เสรีภาพที่มาจากข้างในของสื่อเอง จากการที่สื่อกล้าพอที่จะรักษาเสรีภาพของตัวเอง” และส่งผลกระทบต่อเนื่องกัน เมื่อมีคนกล้าก็มีคนตาม โดยเธอเน้นว่า “เราเป็นนักข่าว มีหน้าที่รายงาน แต่ประชาชนเขาแชร์เรื่องนี้กันไปหมดแล้ว เขาพูดกันเองแล้ว อย่างเรื่องข้อเสนอ 10 ข้อปฏิรูปสถาบันฯ สื่อยังมานั่งคุยกันอยู่ว่า

ฉันจะพูดได้ไหม ถ้ายังเป็นแบบนี้อยู่ แล้วอย่างนั้นเขาจะมาดูเราไปทำไม เราก็จะไม่มี ความสำคัญอะไรในสังคมเลย” (Promsimai, 2022) คำอธิบายนี้สะท้อนบทบาท ของขบวนการเคลื่อนไหวเองที่กระตุกกระตุ้นสื่อที่ยึดมั่นในวิชาชีพให้ตั้งคำถาม และทำ “หน้าที่” ของตัวเอง และส่งผลต่อการขยายพื้นที่สื่อในเรื่องดังกล่าว ของขบวนการเคลื่อนไหว

นอกจากนั้น รายการ “ถามตรง ๆ กับจอมขวัญ” ทาง Thairath TV ดำเนินรายการโดยจอมขวัญ หลาวเพ็ชร ได้จัดตีเบตเรื่องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ 7 ครั้ง ใน 5 สัปดาห์สุดท้ายของปี 2563 ซึ่งไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนในสื่อหลัก

2. พรรคการเมืองตอบสนองต่อการเคลื่อนไหวเรื่องสถาบันกษัตริย์

ข้อเสนอปฏิรูปสถาบันกษัตริย์หลายข้อเกี่ยวข้องข้องกับการยกเลิกหรือแก้ไข กฎหมายซึ่งเป็นอำนาจของรัฐสภา ก่อนหน้านั้นพรรคการเมืองหลักเลี่ยงการอภิปราย เรื่องนี้อย่างเด็ดขาด แม้กระทั่งพรรคอนาคตใหม่ก็ปฏิเสธที่จะนำเรื่องนี้เป็นข้อเสนอ ของพรรค โดยปิยบุตร แสงกนกกุล เลขาธิการ อธิบายเหตุผลในตอนนั้นว่ามีบริบท ที่แตกต่างกันออกไป และต้องการประคับประคองพรรคให้สามารถดำเนินกิจกรรม ทางการเมืองได้ จึงยอม “กลืนเลือด” ตัดสินใจขัดแย้งกับมโนธรรมสำนึกของตน (Lebnak, 2020; Saengkanokkul, 2021)

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการนำเสนอร่างพระราชกำหนดโอนอัตรากำลังพล และงบประมาณบางส่วนของกองทัพบก กองทัพอากาศ กองทัพอากาศ ไปเป็นของ หน่วยบัญชาการถวายความปลอดภัยรักษาพระองค์ ซึ่งเป็นส่วนราชการในพระองค์ ในเดือนตุลาคม 2562 เขาก็มีบทบาทในการอภิปรายเรื่องนี้ (Lebnak, 2020) ขณะที่ พรรคการเมืองอื่นกลับเงียบ พรรคก้าวไกลซึ่งเข้ามาทำหน้าที่แทนหลังจากอนาคตใหม่ ถูกยุบ ได้มีบทบาทในการอภิปรายที่สำคัญเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์หลายครั้ง ในรัฐสภา รวมทั้งเสนอร่างแก้ไขมาตรา 112 และมีบทบาทในการผลักดันและสนับสนุน ประเด็นนี้มากขึ้น เมื่อขบวนการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ มีผู้ได้รับผลกระทบจากการใช้มาตรา 112 ดำเนินคดีกับผู้ชุมนุม

ไม่แปลกที่อดีตพรรคอนาคตใหม่และก้าวไกลจะตอบสนองต่อขบวนการ เคลื่อนไหวในเรื่องนี้ แต่ที่น่าสนใจคือ พรรคเพื่อไทยที่ยืนยันตลอดว่ามาตรา 112 ไม่เคยเป็นปัญหาและสถาบันกษัตริย์ไม่ได้เกี่ยวข้องข้องกับการเมืองไทย กลับตอบสนอง ต่อการรณรงค์ล่ารายชื่อเสนอร่างกฎหมายยกเลิกมาตรา 112 ในวันที่ 31 ตุลาคม 2564 โดย ครย.112 ที่ได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวาง คณะกรรมการยุทธศาสตร์

และทิศทางการเมือง พรรคเพื่อไทย ได้ออกจดหมายเปิดผนึกโดยทันทีในคืนเดียวกันว่า พรรคเพื่อไทยพร้อมนำข้อเสนอดังกล่าวเข้าสู่วาระการประชุมรัฐสภาเพื่อตรวจสอบระบบการทำงานของบุคคลในกระบวนการยุติธรรมและการสั่งการโดยรัฐบาล รวมถึง “การแก้ไขกฎหมาย ระเบียบปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรม เพื่อให้นักโทษทางความคิดได้รับการปล่อยตัว และไม่ให้เกิดนักโทษทางความคิดเพิ่มขึ้นอีก”

แม้ในภายหลัง ท่าทีที่ชัดเจนของพรรคเพื่อไทยนี้ถูกทำให้คลุมเครือว่าจะสนับสนุนการแก้ไข/ยกเลิกมาตรา 112 หรือเฉพาะปรับปรุงการบังคับใช้ แต่ในการเลือกตั้งครั้งหน้า ในปี 2566 ข้อเสนอเรื่อง 112 จะถูกผลักดันจากภาคประชาชนต่อพรรคการเมืองในการหาเสียง และท่าทีของพรรคการเมืองในเรื่องนี้จะเป็นปัจจัยหนึ่งในการตัดสินใจลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

ในแง่นี้ กล่าวได้ว่า แม้จะมีเพียงไม่กี่พรรคการเมืองที่ตอบสนองต่อข้อเสนอ “บางส่วน” ของการปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ คือ มาตรา 112 แต่การมีการอภิปรายในสภาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร และกลายเป็นประเด็นถกเถียงในการเลือกตั้ง เป็นการเปลี่ยนแปลงเชิงโอกาสทางการเมืองสำคัญที่เกิดจากการเคลื่อนไหวของขบวนการเคลื่อนไหวเอง

การปฏิบัติการและแย่งชิงความหมายในพื้นที่สาธารณะ

ขณะที่การเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างหรือสถาบันการเมืองสามารถวัดได้ง่าย ประเด็นนี้เป็นนามธรรมวัดได้ยาก เพราะเกิดขึ้นในปริบทวัฒนธรรมเป็นเรื่องของการแย่งชิง ยึดครองความหมายและความเชื่อต่อสิ่งต่าง ๆ แต่ส่งผลสะท้อนและซึมลึกมากที่สุด มีรูปธรรมเล็ก ๆ เกิดขึ้น กระจัดกระจายอยู่ในกิจกรรมชีวิตประจำวัน งานศิลปะและการรณรงค์ทางการเมืองจำนวนมาก โดยประชาชนที่เข้าร่วมและไม่ได้เข้าร่วมการเคลื่อนไหวโดยตรง ในที่นี้จะอธิบายผ่านรูปธรรมบางส่วนเพื่อสนับสนุนเท่านั้น

1. การไม่ยืนตรงในโรงภาพยนตร์ขณะบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมี

การรณรงค์ “ไม่ยืนไม่ไช่อาชญากร เห็นต่างไม่ใช่อาชญากรรม” เกิดขึ้นจากนายโชติศักดิ์ อ่อนสูง นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แกนนำ “เครือข่าย 19 กันยา ด้านรัฐประหาร” และเพื่อน ไม่ยืนขณะบรรเลงเพลงสรรเสริญพระบารมีในโรงภาพยนตร์ แล้วถูกคุกคาม ทำร้ายร่างกาย เมื่อวันที่ 20 กันยายน 2550 และคู่กรณีได้แจ้งความในข้อหา 112 นายโชติศักดิ์ ได้ออกมาต่อสู้และรณรงค์ในปี 2551 แม้ 5 ปีต่อมา อัยการมีคำสั่งไม่ฟ้องโดยให้เหตุผลว่าแม้การกระทำดังกล่าว

จะไม่อยู่ในบรรทัดฐานที่ประชาชนทั่วไปต้องปฏิบัติแต่ไม่อาจชี้ชัดได้ว่ามีเจตนาดูหมิ่นพระมหากษัตริย์ (“The royal anthem,” 2019b) ท่ามกลางความขัดแย้งในขณะนั้น การไม่ยืนของนายโชติศักดิ์ถูกนำไปโจมตีทางการเมืองโดยฝ่ายพันธมิตรประชาชนเพื่อประชาธิปไตย และสื่อในเครือผู้จัดการ ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของขบวนการ “ล้มเจ้า” หรือ สาธารณรัฐ ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสถาบันกษัตริย์ไทย

หลังจากประเด็น “ไม่ยืน” เจียบหายไบนาน ปรากฏการรณรงค์อีกครั้ง คือ “Not Stand at Major Cineplex: They can’t stop all of us” ในเดือนสิงหาคม 2562 มีคนไม่ยืน “จำนวนหนึ่ง” ทำให้เดือนต่อมา พลเอกประยุทธ์ จันทร์โอชา พุดกับนักศึกษาหลักสูตรป้องกันราชอาณาจักร (วปอ.) ขอให้มีความกล้าหาญในการยื่นเคาะเพลงสรรเสริญพระบารมี และมีนักแสดงหนุ่มบันทึกภาพคนไม่ยืนในโรงภาพยนตร์ถูกนำมาเผยแพร่ พร้อมถามเจ้าของโรงภาพยนตร์เครือเมเจอร์ (Major Group) และเครือเอสเอฟ (SF Cinema) ว่ามีมาตรการอย่างไรกับผู้ที่ไม่ยืน โดยแอดมินเพจโรงภาพยนตร์เอสเอฟตอบว่าไม่ได้มีการบังคับให้ยืน ส่วนเครือเมเจอร์ก็ตอบว่าให้ลูกค้าที่ไม่ประสงค์จะยืน “ออกมารอด้านนอกก่อน”

อย่างไรก็ตาม มีหญิงวัย 27 ปี ออกมาเปิดเผยทางทวิตเตอร์ว่า “ถูกเชิญออกจากโรงภาพยนตร์” เครือเมเจอร์ เพราะไม่ยืน ข้อความดังกล่าวถูกทวิตเตอร์มากกว่า 56,000 ครั้ง ในเวลาไม่นาน ส่งผลให้แฮชแท็ก #แบนเมเจอร์ ติดเทรนด์ทวิตเตอร์ ตามมาด้วยการวิพากษ์วิจารณ์อย่างกว้างขวางในโลกออนไลน์ จนทำให้เครือเมเจอร์ออกมาแถลงว่า บริษัทไม่มีนโยบายเชิญลูกค้าออกจากโรงภาพยนตร์ (“The royal anthem,” 2019a)

เมื่อ 15 ปีที่แล้ว การไม่ยืนในโรงภาพยนตร์ถูกมองว่าเป็นอาชญากรรมผิดกฎหมาย ถัดมาอีก 12 ปี (2562) มีการรณรงค์อีกครั้งและกลายเป็นประเด็นปัญหาข้อถกเถียงในสาธารณะ มีคนเริ่มไม่ยืนเป็นบางส่วนแม้ยังเป็นส่วนน้อยอยู่ แต่ไม่มีการแจ้งความดำเนินทางกฎหมายอีกต่อไปเพราะ “ยอมรับ” ว่าเป็นสิทธิที่จะเลือกได้ ผ่านไปอีกเพียง 3 ปี (2565) การไม่ยืนกลายเป็นบรรทัดฐานทั่วไป ส่วนการยืนกลายเป็นความกล้าหาญและถูกขอร้องให้แสดงออกโดยนายกรัฐมนตรี เพราะคนไม่ยืนกำลังจะกลายมาเป็นคนส่วนใหญ่

โรงภาพยนตร์ซึ่งเป็นพื้นที่ที่บังคับให้ผู้คนแสดงความเคารพต่อสถาบันกษัตริย์ในความหมายที่ว่า ต่อให้ผู้ยืนไม่ยินดีแต่ไม่อาจจะปฏิเสธได้ กลายเป็นพื้นที่ในการแสดงออกซึ่งเจตจำนงทางการเมืองของผู้คนในชีวิตประจำวันจนกลายเป็นวิถีปกติในที่สุด

2. การยกเลิกกิจกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ของอำนาจนิยมและลำดับชั้นแบบศักดินา

ปกติกิจกรรมในรั้วมหาวิทยาลัยจะเป็นที่หล่อหลอมและมีส่วนสำคัญในการขัดเกลาทางสังคมของนักศึกษา ฝ่ายต่าง ๆ มักฉวยใช้กิจกรรมเหล่านี้เพื่อประโยชน์ตามเป้าหมายหรืออุดมการณ์ของตน เช่น กิจกรรมรับน้องที่ต้องการปลูกฝังค่านิยมแบบอำนาจนิยม-อุปถัมภ์ รุ่นพี่-รุ่นน้อง กิจกรรมถวายพระพรในวาระต่าง ๆ ที่ทางมหาวิทยาลัยจัดและระดมนักศึกษาเข้าร่วมเพื่อแสดงความจงรักภักดี แม้กระทั่งฝ่ายก้าวหน้าก็จะใช้กิจกรรมค่ายอาสา-บำเพ็ญประโยชน์ หรือกิจกรรมด้านการเมือง/สิ่งแวดล้อม เพื่อจัดตั้งนักศึกษาให้เข้าสู่ขบวนการเคลื่อนไหวเช่นเดียวกัน ดังนั้นกิจกรรมในรั้วมหาวิทยาลัยจึงเป็นพื้นที่ในการแย่งชิงต่อสู้ของฝ่ายต่าง ๆ ในการทำงานทางความคิด ปลูกฝังความคิด ความเชื่อของนักศึกษา

การตื่นตัวทางการเมืองของนักเรียนนักศึกษาซึ่งเป็นผลสะท้อนอย่างหนึ่งของขบวนการเคลื่อนไหวนี้ ได้สร้างความตื่นตัวและขยายแนวคิดเรื่องสิทธิ เสรีภาพของนักศึกษาในรั้วมหาวิทยาลัยด้วย กิจกรรมรับน้องถูกตั้งคำถามอย่างรุนแรง ในหลายมหาวิทยาลัยหรือคณะที่ระบบโชดัสเข้มแข็ง รับน้องรุนแรง ได้ประกาศเจตนารมณ์ปรับปรุงกิจกรรมเพื่อไม่ให้กระทบสิทธิเสรีภาพ-สิทธิมนุษยชน หรือยกเลิกกิจกรรมรับน้อง เช่น สาขาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุตรดิตถ์ สโมสรนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ องค์การนักศึกษามหาวิทยาลัยแม่โจ้ แม้มีข้อสงสัยว่าจะยุติการรับน้องได้จริงหรือไม่ แต่เป็นความเปลี่ยนแปลงที่มีความหมายสำคัญและกระตุ้นความกล้าหาญให้ผู้คนผลักดันการเปลี่ยนแปลงจากภายใน ที่สำคัญเหตุผลของการยกเลิกนั้นมีความหมายอย่างลึกซึ้ง ตัวอย่างจากแถลงการณ์ของสโมสรนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ว่า มิมีมติเห็นพ้องต้องกันแล้วว่ากิจกรรมและระบบอันแสดงถึงอำนาจนิยมเหล่านี้มีลักษณะอันไม่เป็นที่ยอมรับต่ออนาจารยชน ขัดกับหลักสิทธิมนุษยชนและหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ...ทั้งนี้ขอต่อต้านการกระทำใด ๆ อันมีลักษณะก่อรากฐานระบอบอำนาจนิยมและป่อนทำลายระบอบประชาธิปไตยอย่างเป็นทางการ ให้เป็นที่ยึดถือปฏิบัติทั้งเชิงพฤตินัยและนิตินัย สืบชั่วกัลปาวสาน (The PS and PA's student union, 2020)

นอกจากกิจกรรมรับน้องที่ได้รับผลสะท้อนจากขยายตัวเรื่องสิทธิเสรีภาพในหมู่นักศึกษาแล้ว ประเด็นที่ฮือฮาที่สุดของกระแสนี้ เกิดขึ้นในมหาวิทยาลัย “เสาหลัก” ของสังคมไทย โดยคณะกรรมการบริหารสโมสรนิสิตจุฬาฯ ใช้โอกาส

ในวันเกิดของรัชกาลที่ 5 23 ตุลาคม 2564 “ยกเลิกกิจกรรมชบวน ‘อัญเชิญพระเกี้ยว’ ในงานฟุตบอลประเพณีจุฬาฯ-ธรรมศาสตร์” ด้วยมติ 29 : 0 โดยให้เหตุผลว่ากิจกรรมชบวนอัญเชิญพระเกี้ยว สัญลักษณ์ของรัชกาลที่ 5 ซึ่งกลายมาเป็นสัญลักษณ์สูงสุดมหาวิทยาลัยนั้น เป็นการจำลองกระบวนการอย่างราชสำนัก และให้เหตุผลว่า กิจกรรมชบวนอัญเชิญพระเกี้ยวสนับสนุนและสะท้อนถึงระบอบอำนาจนิยม รวมถึงค้ำยันความเชื่อว่าคนไม่เท่ากัน รูปแบบกิจกรรมชบวนอัญเชิญพระเกี้ยวยังเป็นภาพแทนของวัฒนธรรมแบบศักดินาที่ยกกลุ่มคนหนึ่งสูงกว่าอีกกลุ่มหนึ่ง พร้อมสัญลักษณ์ของศักดินา คือ “พระเกี้ยว” บนเสลี่ยง...นอกจากนี้ ยังพบว่ามีการใช้อำนาจในการบังคับให้คนต้องมาแบกเสลี่ยง ดังที่เห็นจากกระบวนการหานิสิตหอในเพื่อมาแบกเสลี่ยงเข้าสนามนั้น มีการบังคับผ่านการอ้างว่าจะมีผลต่อคะแนนการคัดเลือกให้มีสิทธิอยู่ในหอพัก

ดังนั้นจึงเห็นว่า “เป็นกิจกรรมที่ล้าหลังอันขัดต่อคุณค่าสากลอย่างประชาธิปไตย ความเท่าเทียมและสิทธิมนุษยชน” จึงเห็นควรให้มีการยกเลิก “เพื่อยุติการผลิตซ้ำธรรมเนียมปฏิบัติที่สะท้อนถึงความไม่เท่าเทียมมิให้คงอยู่ในสถาบันการศึกษาอีกต่อไป” (“Chula: The review,” 2021)

สองกิจกรรมนี้เป็นตัวอย่างรูปธรรมของกิจกรรมในรั้วมหาวิทยาลัยที่ถูกท้าทาย ท่ามกลางกิจกรรมอื่น ๆ ที่ค่อย ๆ ถูกตั้งคำถามหรือรื้อถอนความสัมพันธ์ใหม่ การต่อสู้ในระดับชาติได้กระตุ้นและส่งเสริมซึ่งกันและกันให้เกิดการต่อต้านและเปลี่ยนแปลงในระดับมหาวิทยาลัยเช่นกัน

3. การเปลี่ยน “ของหลวง/ราชา” เป็น “ของราษฎร/ประชาชน”

การเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยให้เป็นกษัตริย์ใต้รัฐธรรมนูญอย่างแท้จริงยังไม่บรรลุเป้าหมาย กษัตริย์ยังเป็นตัวแสดงทางการเมืองที่สำคัญและมีบทบาทมากขึ้นในช่วงหลัง นำไปสู่แบบแผนอย่างหนึ่งคือ การตั้งชื่อสถานที่หรือสิ่งก่อสร้างขนาดใหญ่ด้วยนามของกษัตริย์หรือราชวงศ์เพื่อยกย่องสรรเสริญ ทำให้ประชาชนตระหนักถึงบุญคุณ หรือเชื่อมโยงกับกษัตริย์ รวมทั้งปัจจุบัน มีความพยายามลบความทรงจำต่อคณะราษฎรและแทนที่ด้วยชื่อของกษัตริย์ อย่างเช่น การเปลี่ยนชื่อค่ายทหาร ศูนย์การทหารปืนใหญ่ เดิมชื่อ “ค่ายพหลโยธิน” อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เป็น “ค่ายพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร” และชื่อย่อว่า “ค่ายภูมิพล” เปลี่ยนกองพลทหารปืนใหญ่ เดิมชื่อ “ค่ายพิบูลสงคราม” อำเภอเมือง จังหวัดลพบุรี เป็น “ค่ายสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง” และชื่อย่อว่า “ค่ายสิริกิติ์” ในเดือนมีนาคม 2563 (“Kana ratsadon,” 2020)

การต่อสู้กับความพยายามทั้งในอดีตและปัจจุบัน ต่อต้านความคิดกษัตริย์นิยมในการเรียกชื่อและการกระทำในทางปฏิบัติ คือ การเรียกคืนหรืออ้างสิทธิในพื้นที่เหล่านั้นด้วยการเปลี่ยนชื่อเรียกใหม่ เช่น ถนนราชดำเนิน ซึ่งหมายถึงเส้นทางการเดินทางของกษัตริย์ ถูกเรียกใหม่เป็น ราษฎรดำเนิน ซึ่งหมายถึงเส้นทางการเดินทางของประชาชน สถานที่ที่ถูกอ้างสิทธิใหม่ล่าสุดที่สำคัญคือ สนามหลวง-“หลวง” มีความหมายทั้งสองแง่ เป็นของ “สาธารณะ” และ “พระเจ้าแผ่นดิน”-ที่หลังการรัฐประหารถูกทำให้เป็นของสาธารณะที่ประชาชนเข้าถึงและใช้ประโยชน์ได้น้อยลงโดยการปิดกั้นล้อมรั้ว สงวนไว้สำหรับกิจกรรมเกี่ยวข้องกับสถาบันกษัตริย์เป็นหลัก รวมทั้งห้ามใช้สำหรับการชุมนุมทางการเมืองของประชาชน

การชุมนุมครั้งใหญ่ที่สุดของแนวร่วมธรรมศาสตร์และการชุมนุม “19 กันยา ทวงอำนาจ คืนราษฎร” ในวาระครบรอบ 14 ปี รัฐประหาร 19 กันยา 2549 ได้ทำการอ้างสิทธิในพื้นที่นี้ใหม่ โดยการยกขบวนผู้ชุมนุมจากภายในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เปิดรั้วที่ปิดกั้นและ “ยึดสนามหลวง” เป็นพื้นที่ชุมนุมข้ามคืน นอกจากการปราศรัยที่ตอกย้ำและขยายความข้อเรียกร้องปฏิรูปสถาบันกษัตริย์ 10 ข้อแล้ว ตอนเช้ายังมีกิจกรรมเชิงสัญลักษณ์ของ “คณะราษฎร 2563” ซึ่งพวกเขาใช้เรียกแทนตัวเองโดยการอ่านประกาศคณะราษฎร ฉบับที่ 2 และปักหมุด เลียนแบบคณะราษฎร ในปี 2475 บนพื้น “สนามราษฎร” การชุมนุมครั้งนี้ เป็นการ “ทวงคืน” ทั้งในเชิงกายภาพ คือ การเข้าไปใช้ประโยชน์ในพื้นที่หวงห้ามจริง ๆ และการทวงคืนในทางความคิด คือ ประกาศทวงคืนอำนาจจากกษัตริย์และเปลี่ยนความหมายของสนามหลวงให้สอดคล้องกับความคิดเรื่องอำนาจในการปกครองประเทศเป็นของราษฎร

กระแสการอ้างสิทธินี้ได้รับการตอบรับอย่างกว้างขวาง “สนามราษฎร” ถูกใช้เรียกขานแทนสนามหลวงในกิจกรรมต่าง ๆ ของนักกิจกรรม และการทวงคืนให้ประชาชนสามารถใช้ประโยชน์ได้ กลายเป็นกระแสและความต้องการของหลายกลุ่ม จนในการเลือกตั้งผู้ว่ากรุงเทพมหานคร 22 พฤษภาคม 2565 ผู้สมัครจากพรรคก้าวไกล ได้หยิบเรื่องทวงคืนสนามหลวงมาเป็นนโยบายของตน โดยประกาศว่า “หากผมเป็นผู้ว่า กทม. สนามหลวงจะเปิดใช้งานอย่างมีชีวิตชีวาเหมือนที่เคยเป็น เอารั้วกันออกให้หมด เปิดให้ประชาชนทำได้ทุกอย่างที่ถูกกฎหมาย ตั้งแต่เล่นว่าวดูวง ออกกำลัง ไปจนถึงกิจกรรมทางการเมือง”

4. โพลเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์

ในสถานการณ์ใหม่ เมื่อไม่สามารถจัดการชุมนุมใหญ่ได้อีก การอภิปรายเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ถูกจำกัดลงไปเนื่องจากการดำเนินคดี 112 อย่างหนักหน่วงและไม่ได้รับการประกันตัว ซึ่งถูกมองว่าเป็นช่วงถดถอยของขบวนการ ได้เกิดกิจกรรมใหม่ที่ช่วยสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนต่อสถาบันกษัตริย์โดยตรง โดยกลุ่ม “ทะลุวัง” ซึ่งมีความหมายว่าข้ามพ้นข้อจำกัดเรื่องต้องห้ามไปแล้ว คือ การทำโพลในที่สาธารณะเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์

การทำโพลเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์นี้ เริ่มต้นครั้งแรก โดย “ตะวัน” นักกิจกรรมอิสระ และเพื่อน ในเดือนธันวาคม 2564 และมีต่อเนื่องอีกหลายครั้ง เช่น “สนับสนุนหรือยกเลิก 112?” “คุณคิดว่าขบวนการเสด็จสร้างชาติเดือดร้อนหรือไม่?” “คุณยินดียกบ้านของคุณให้ราชวงศ์หรือไม่?” “คุณต้องการจ่ายภาษีเลี้ยงราชวงศ์หรือไม่?” “คุณเห็นด้วยหรือไม่ที่รัฐบาลอนุญาตให้กษัตริย์ใช้อำนาจตามอรรถาธิบาย?” โดยในช่วงแรกตำรวจยังหาทางรับมือไม่ได้เพราะเป็นเพียงการตั้งคำถามให้ประชาชนแสดงความคิดเห็น แต่ช่วงหลังถูกคุกคามอย่างหนักและถูกดำเนินคดีด้วยมาตรา 112

การทำโพลนี้ไม่ถูกหลักวิชาการปกติ ในด้านการเลือกกลุ่มตัวอย่างและจำนวนตัวอย่างที่ไม่มาก แต่ความน่าสนใจในตัวของมันเองคือ การเข้าไปหาผู้คนทั่วไปในพื้นที่สาธารณะหรือชีวิตประจำวัน เช่น ห้างสรรพสินค้า รถไฟฟ้า เพื่อให้แสดงความคิดเห็น แม้จะมีผู้ตอบคำถามโดยการติดสติ๊กเกอร์ไม่มากนัก แต่การแสดงความคิดเห็นนี้แสดงถึงความกล้าหาญและมุ่งมั่น สร้างการมีส่วนร่วมและสะท้อนความคิดเห็นของประชาชนทั่วไปได้ระดับหนึ่ง และที่สำคัญ คือ ทำลายความเชื่อของคนในสังคมว่า ประชาชนสามารถมีความคิดเห็นเกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ได้

ภาพ 2 การรณรงค์ทำ “โพล” เกี่ยวกับสถาบันกษัตริย์ของกลุ่มทะลุวัง

ที่มา: “Talu Wang Menu-Bai Por-Ploy,” 2022

กิจกรรมการต่อต้านสิ่งที่เกิดขึ้นในชีวิตปกติ/ประจำวัน หรือปฏิบัติกันจนเป็นประเพณี การเปลี่ยนชื่อเปลี่ยนความหมายของสถานที่และเปิดแสดงความคิดเห็นด้วยการทำโพล เป็นเพียงปรากฏการณ์ส่วนหนึ่งที่สังเกตเห็นได้ชัด ท่ามกลางปรากฏการณ์ลักษณะเดียวกันที่กระจายไปตามปริณทลต่างๆ นอกจากปฏิบัติการที่เกิดขึ้นแล้ว สิ่งสำคัญในกิจกรรมเหล่านี้ คือ การสร้างและให้ความหมายที่ผู้จัดต้องการสื่อสารออกไป ที่เป็นคำอธิบายโดยตรงและผ่านสัญลักษณ์ สะท้อนทั้งความเปลี่ยนแปลงของผู้ปฏิบัติการและสังคมรอบข้างที่รายล้อมกิจกรรมเหล่านี้

สรุป: การปฏิวัติทางวัฒนธรรม

บทความนี้พยายามเสนอการประเมินผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการเคลื่อนไหวที่นำโดยนักเรียน นักศึกษา “คณะราษฎร 2563” ที่เกิดขึ้นแล้วเผชิญหน้ากับการปราบปรามอย่างรุนแรง สภาพที่ดูเหมือนถดถอยหรือพ่ายแพ้ทำให้ถูกประเมินจากทั้งผู้คนภายในที่เคยเข้าร่วม ภายนอกที่เคยสนับสนุนหรือฝ่ายตรงกันข้ามว่าประสบความสำเร็จล้มเหลว ไม่เกิดประโยชน์อะไรในการเปลี่ยนแปลง ขณะที่บางส่วนเมื่อหันไปสู่อ้อมอกตั้งกลับดูถูกดูแคลนการเคลื่อนไหวบนท้องถนนที่ผ่านมา ผู้เขียนเห็นว่าต่อให้ขบวนการนี้ได้ยุติบทบาทลงอย่างสิ้นเชิงแล้วก็ตาม แต่ผลสะท้อนได้เกิดขึ้นแล้วอย่างกว้างขวางและมีความหมายสำคัญอย่างมาก ในความหมายที่เป็น “การปฏิวัติในเชิงวัฒนธรรม” ที่ค่อย ๆ ดำเนินไปอย่างช้า ๆ และลึกซึ้ง ที่เชื้อให้การปฏิวัติเชิงสถาบันทางการเมืองในอนาคตเป็นไปได้ โดยเสนอให้วัดจากปรากฏการณ์และการเปลี่ยนแปลงใน 3 ส่วน คือ

1) การมีส่วนร่วมของคนหนุ่มสาว ผ่านองค์กรและกิจกรรมที่หลากหลายอย่างต่อเนื่องที่กระจายไปในระดับต่าง ๆ ทั่วประเทศ ความยืดหยุ่นคงทนท่ามกลางการกดปราบอย่างหนักหน่วง และความคิดหรืออุดมการณ์ที่เกิดขึ้น

2) การเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างโอกาสทางการเมือง พื้นที่สื่อ และโดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรคการเมืองที่เป็นสถาบันทางการเมืองที่เป็นทางการ ที่เข้ามามีส่วนในการอภิปรายเรื่องสถาบันกษัตริย์ ซึ่งเป็นโอกาสให้กับการมุ่งหน้าต่อไปในอนาคต

3) การเปลี่ยนแปลงที่ค่อย ๆ ซึมลึกลงไปในชีวิตวัฒนธรรม ที่เป็นการแสดงออกในชีวิตประจำวัน และกำลังค่อย ๆ แสดงตัวออกมาอย่างเป็นรูปธรรม กำลังเปลี่ยนแปลงในระดับวัฒนธรรม

ทั้งนี้รูปธรรมที่บทความนี้ได้เสนอเป็นเพียงรูปธรรมบางส่วนที่เกิดขึ้น เพื่อสร้างข้อถกเถียงในการสร้างกรอบประเมิน และทดสอบประเมินการเคลื่อนไหวที่มีลักษณะเป็นภาพกว้างอยู่ ซึ่งมีความน่าสนใจและจำเป็นในการสำรวจวิจัยอย่างลึกซึ้งครอบคลุมปรากฏการณ์ที่กว้างขวาง และอาจจะมีลักษณะเฉพาะที่เฉพาะถิ่นมากขึ้นต่อไปในอนาคต เพื่อให้พัฒนากรอบการประเมินและการประเมินตัวขบวนการเองให้รอบด้านมากขึ้น

References

- Cheangsen, C. (2018, October 16). “Khon run mai” kap anakhot kan mueang thai (in Thai). [“The new generation people” and the future of Thai politics]. *Matichon Online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/article/news_1180518
- Cheangsen, C. (2020, October 16). 14 tula ik khrang (in Thai). [October 14 again]. *Matichon weekly*. Retrieved from https://www.matichonweekly.com/special-report/article_358325
- Chula: Yon du kan tan khanop kao chak “doen ok chak phithi thawai sat” thueng “yokloek khabuan anchoen phraKiao” (in Thai). [Chula: The review of antitradition actions from “leaving the allegiance ceremony” to “abolishing Prakiew’s summon ceremony]” (2021, October 24). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-59027333>
- Dek pret nap phan chu manu malan chatturat nakhon Hatyai riakrong patirup kansueksa sitthi seriphap thang kanmueang (in Thai). [Thousands of brats gathered at Hatyai square demanding educational reform and political rights]. (2020, October 19). *Matichon online*. Retrieved from <https://m.mgrronline.com/south/detail/9630000106630>
- iLaw. (2021, December 28). *In numbers: Phapruam kan chumnum pi 2564* (in Thai). [Overview of the 2021 Protests]. [Image attached] [Status update]. Facebook. <https://www.facebook.com/iLawClub/photos/10166194645615551>

- Khana ratsadon: Protkela pliang nam “khai phahon yothin” lae “khai phibun songkhram” pen “khai phu miphon” lae “khaisirikit” (in Thai). [Kana Ratsadon: The royal’s endorsement in changing “Phaholyothin Camp” and “Pibul War Camp” to “Bhumibol Camp” and “Sirikit Camp”]. (2020, March 24). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-52024179>
- Lebnak, S. (2020, December 9). *Phom song krachok thuk chao ko yang pen khon doem yu “Piyabutra Sangkanokku”* (in Thai). [I look in the mirror every morning and face the same person “Piyabutra Sangkanokku”]. Retrieved December 3, 2022, from <https://themomentum.co/interview-piyabutr/>
- Lertchoosakul, K., & Kengpaoboon, T. (2021). *Kan ko tua phatthanakan lae phonlawat kan chumnum boriwen yaek dindaeng chuang duean singhakhom–tulakhom 2564* (in Thai). [The formation, development, and dynamic of the mob at Dindang intersection from August–October 2021], Copied documents.
- Mo walai lak mai anuyat hai “wing lai lung” chai phuenthi detkhat chi pen kan khluanwai kanmueang (in Thai). [Walailuk University did not allow “Run against dictatorship” to use the university’s area pointing it is a kind of movement]. (2020, January 9). *Matichon online*. Retrieved from https://www.matichon.co.th/politics/news_1875684
- Mop “Dek pret” chumnum Hatyai wit patha suea lueang poet phleng “nak phaen din” (in Thai). [The brat’s mob gathering in Hatyai almost fought with the yellow shirts after the song “land’s burden” is on]. (2020, November 30). *Thairath online*. Retrieved from <https://www.thairath.co.th/news/local/south/1986459>
- Phleng sansoen phra barami: Khon du nang chamnuan nueng ruam kitchakam choeng sanyalak “mai yuen nai rong phapphayon” (in Thai). [The royal anthem: Some audiences join in a symbolic activity “denying to stand in the theatre”]. (2019a, August 31). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/49535010>

- Phleng sansoen phra barami: Yon hetkan yuen mai yuen nai rong nang lang nayok paiyannoi plukchai hai “klahan thi cha yuen” (in Thai). [The royal anthem: The review of standing-not standing actions in the theatre after the PM encouraged people to “be brave to stand”]. (2019b, August 27). *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/thailand-49470465>
- Phosriwangchai, P. (2022, April 1). *Tha rao pian chutyutthasat khong fai anuraksaniyom dai ko phlik chom kanmueang dai* (in Thai). [If we can change the strategies of the conservatives, we can change politics]. Retrieved October 16, 2022, from <https://www.the101.world/liberalnakhon-interview/>
- Pi 64 ang kho wit salai chumnum 60 khrang chai krasun yang khat lak sakon talot pi (in Thai). [2021 blame on COVID disbanding 60 public gatherings with rubber bullets against international law throughout the year]. (2021, December 22). *iLaw*. Retrieved from <https://freedom.ilaw.or.th/node/1004>
- Pintobtang, P. (2009). *Krop kan wikhro kanmueang baep thruesadi khabuankan thang sangkhom* (in Thai). [Social movement theory]. Chiangmai: Heinrich Böll Stiftung.
- Promsimai, S. (2022, January 10). *Muea prachachon kla phut sue ko tong kla thamnathi mong sue Thai nai yuk sangkhom thalu phedan kap Thapanee Eidsrichai* (in Thai). [When the public dares to speak up, the media must dare to act, Monitoring Thai media in the era of media’s priority with Thapanee Eidsrichai]. Retrieved December 3, 2022, from <https://www.the101.world/thapanee-interview>
- Saengkanokkul, P. (2021, January 13). *Yokloek 112* (in Thai). [Abolishing 112]. [Status update]. Facebook. <https://www.facebook.com/PiyabutrOfficial/posts/2918475705102960>
- Sahaphap nisit paiyannoi chi phuborihan mo Walailak raphhitchop korani chaonathi khukkham naksueksa (in Thai). [The student’s union demands Walailuk University to take responsibility in the invasion of police against the students]. (2020, January 17). *Prachatai*. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2020/01/85975>

- Thai Lawyers for Human Rights. (2020, July 31). *2 Athit lang yaowachon roem plot aek: Sanoe yut khukham klap thuk khukham kwangkhwang* (in Thai). [2 weeks after the liberation of youth: Asking for zero threat but was threatened countless times]. Retrieved December 3, 2022, from <https://tlhr2014.com/archives/20110>
- Thai Lawyers for Human Rights. (2021, May 4). *Mesayon 64: Phu thuk damnoenkhadi kanmueang phoem pai kwa 635 khon naeonom aiyakan reng fong lai khadi talot duean* (in Thai). [April 21: The number of political offenders reaches at 635 and the attorneys tend to rush the cases faster]. Retrieved December 3, 2022, from <https://tlhr2014.com/archives/29203>
- Thai Lawyers for Human Rights. (2022, December 3). *Phruetsachikayon 65: Chamnuan phu thuk damnoenkhadi thang kanmueang yot ruam 1,886 khon nai 1,159 khadi* (in Thai). [November 22: The net number of political offenders is 1886 with 1159 cases]. Retrieved December 3, 2022, from <https://tlhr2014.com/archives/51251>
- Thalu wang Menu–Bai Po–Phloy thuk ok maichap khadi 112 (in Thai). [Talu Wang Menu–Bai Por–Ploy were issued arrest warrants for case 112]. (2022, April 22). *Prachatai*. Retrieved from <https://prachatai.com/journal/2022/04/98246>
- The PS and PA’s student union. (2020). *Prakat thalaengkan yokloek kitchakam anpen kan bom pho rakthan amnat niyom* (in Thai). [Declaration on the abolishment of any activities supporting dictatorship]. [Image attached] [Status update]. Facebook. <https://www.facebook.com/SMOPolitical–ScienceCMU/posts/3303886263062614>
- Trisuwan, H. (2022, August 10). Naksueksa thammasat pluk chai kanlueaktang poet pratu ban raek su kan apho wat thang sangkhom (in Thai). [Thammasat students raised awareness in voting as the first step to social revolution]. *BBC News*. Retrieved from <https://www.bbc.com/thai/articles/ce9jg03e5z3o>